

Farklı Yaşama Tarzlarının Bovarizmde Buluşturduğu İki Roman Kahramanı Ankara'daki Selma ile Bugünün Saraylısı'ndaki Ayşen

Mehmet Çelik*

Özet

Bu çalışmada Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanı ile Refik Halit Karay'ın *Bugünün Saraylısı* adlı romanı temel kahramanlar Selma ile Ayşen ekseninde karşılaştırılacaktır. Bovarizm, Flaubert'in *Madam Bovary* romanından hareketle ortaya çıkarılmış bir kavramdır. Bovarizm, Türk edebiyatına önce Halit Ziya'nın romanlarındaki kadın kahramanlarla girmiş, daha sonra 1940'ların başına kadar varlığını sürdürmüştür. Selma ve Ayşen, farklı yaşayış tarzlarından gelmelerine karşın iç dünyalarındaki fırtınalar ve erkekler eksenindeki tavırlarıyla Bovarizmden izler taşırlar. Sürekli değişme arzusu ve mutsuzluk temel davranış tarzı durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Türk romanı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Bugünün Saraylısı, Ankara, Bovarizm

Different Life Styles Having Two Novel Characters Meet on Bovarysm; Selma from Ankara and today's courtier Ayşen

Abstract

In this study, Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novel "Ankara" and Refik Halit Karay's novel "Bugünün Saraylısı" (Today's Courtier) will meet on axis of basic characters "Selma" and "Ayşe." Bovarysm is a concept originated from "Madam Bovary" written by Flaubert. Bovarysm was introduced to Turkish literature by woman characters in Halit Ziya's novels and continued its existence until the beginning of 1940's. Although they have different life styles, Selma and Ayşen carry the traces of Bovarysm because of storm in their inner worlds, their attitudes towards men. Their basic behavioral style is unhappiness and to desire constantly change.

Keywords: Turkish literature, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Bovarysm, Bugünün Saraylısı (Today's Courtier), Ankara

* Dr., Bahçeşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul/Türkiye,
mehmet.celik@bahcesehir.edu.tr

Giriş

Bovarizm kavramı, Flaubert'in 1856/57 yılında yayınlanmış romanının ana kahramanına, varlıklı sayılan Bretonyalı bir çiftlik sahibinin kızı Emma Roualt'tan gelmektedir:

“Manastır okulunda dünyevî hayattan öylesine uzak yetişmiş, dönemin trivial romanlarını öylesine aşırı bir şekilde tüketmiştir ki Emma, düşünce ve duygu dünyası tamamıyla illüzyonlara ve hayallere saplanıp kalmıştır; hayattan beklediği, hayal edilebilecek en yüce kahramanlıkların, tutku ve teslimiyetlerin gerçekleşmesidir bundan sonra. Gerçek hayatta ise, kendini küçük burjuva günlük hayatının tersine banal ve sıkıcı tek düzeliğinde hapsedilmiş bulur. Ama Emma, her ne kadar hayal kırıklığına uğramış da olsa, gerçekliğe dönmez. Aksine etrafındaki gerçekliği, eksik ve aslında olmaması gereken, romanlarda gördüğü hayatı ise asıl olan ve aslında hak ettiği hayat olarak görmeye devam eder. Ortasında yaşadığı bu burjuva ‘düzeni’nin içinde, yalnızca ‘hayallerinin dili’yle konuşulduğu anda pek de zorluk çıkarmadan zinaya teşvik edilebilmesi ancak böyle anlaşılabilirlik kazanan bir harekettir. Sahip olamayacaklarını düşlemekten bir türlü vazgeçemez. Evlilikten maddi anlamda çok şey bekler. Köyde bir çiftlikte değil, şehirde yaşamayı düşler.”

Ancak, art arda aşık olunan her iki sevgili, kısa bir süre sonra gerçekliğin diline döneceklerdir, evlilik dışı ilişkiler de hayal kırıklığı ile sonuçlanır. Flaubert'in eserlerinde insanın aciz olduğu ve yeryüzünde hiçbir şeyin güvene layık olmadığı anlamı vardır. Flaubert'te kişiler, daima yaşamlarının çok ilerisine ve çok üstüne göre önceden zihnen hazırlanmışlardır. Zihinlerinin çalışma tarzı yüzünden bedbahtlardır. Paul Bourget: “Bu bakımdan, düşünce insan için bir yandan teselli edici bir yandan da uğursuz bir kudrete sahiptir. İnsanlarda garip ve yaman bir yetki vardır. Kendilerini olduklarından başka biri görme yetkisi; uğradıkları felaketlerin başlıca kaynağının o yetki olduğunu Flaubert bütün kitaplarında göstermiştir. İşte (insanı yanlış tanıtan) bu gözbağı yetkisine, Jules Gaultier Bovarysme adını verir.”¹

Bovarizme yakalanan insanlar ulaştıkları ne olursa olsun asla hayatlarından memnun olmazlar. Sürekli mutsuzdurlar. Alışılmış yaşamdan, alışılmış yerlerden, tanıdık insanlardan, birbirine benzer hareketlerden ve düşüncelerden uzaklaşmak isterler. İçinde yaşadıkları muhit biktirici ve can sıkıcı olmaktadır.

Bir Değişimin Öyküsü Ankara

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanı 1934 yılında yayınlanmış-

1 Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan- Eser- Fikir- Üslup*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.169

tır. Romanda Sakarya Savaşı öncesinden Cumhuriyet'in yirminci yılına kadar Ankara'nın sosyal, siyasal ve ekonomik gelişimi konu edilir.

Romanın birinci bölümünde Selma Hanım, Nazif Bey ile evlidir ve Ankara'dadır. Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da yaşamış ve yetişmiş olan Selma için Ankara, Kurtuluş Mücadelesinin merkezi olmasına rağmen, köy gibidir. Hakkı Bey ile tanışan Selma, onun etkisinde kalır ve bir değişim geçirir. Cepheye gider ve Eskişehir'de hastabakıcılık yapar. Döndüğünde kendisiyle uyum sağlayamayan Nazif'ten ayrılır.

1926 yılıyla başlayan romanın ikinci bölümünde Selma, Hakkı Bey ile evlidir. Savaş kazanılmış, inkılâplar yapılmış, Ankara'da yeni bir yönetim kurulmuştur. Hakkı Bey ise ordudan ayrılmış ve bir şirkette yönetici olarak çalışmaktadır. Ankara'da sosyal ve ekonomik hayat da insanlarla birlikte değişmiş, Yenişehir sosyetesini olan zengin, ömrü eğlenceyle geçen, Batılılaşmaya çalışan züppe bir sınıf oluşmuştur. Hakkı Bey de değişenler arasındadır. Bu durum Selma'yı rahatsız eder ve yaşça küçük yazar Neşet Sabit'in yanında mutlu olur.

1937 ile başlayan üçüncü bölümde Selma, Neşet Sabit ile evlidir. Yakup Kadri burada, 1934 yılından Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğine baktığı ve ideallerini anlatır. Selma, bir kız müessesesinde yönetici ve öğretmendir. Neşet Sabit ise İçtimai Mükellefiyet örgütünde görev almaktadır. Selma ve Neşet Sabit, gençlerle ve halkla iç içedir; sürekli spor, tiyatro etkinliklerine katılmakta ve desteklemektedirler.

Fırtına Sonrası Dönem Bugünün Saraylısı

Refik Halit Karay'ın *Bugünün Saraylısı* adlı romanı dört bölümden oluşur. Roman, baş kahramanı Ayşen'in İstanbul'a gelişi ve küçük şehir hayatından yüksek sosyeteye geçişiyle orantılı olarak bölümlere ayrılmıştır. Bir bakıma Ayşen'in adım adım sınıf değiştirmesini ve mutsuzluk macerasını izler okuyucu. Birinci bölüm: "Düzce'den Gelen Kız", ikinci bölüm: "Pavyona Gizen Kız", üçüncü bölüm: "Modern Hayat Saraylısı" ve dördüncü bölüm: "Beklenen Kadın" adını taşımaktadır.

Birinci bölümde İkinci Dünya Savaşı yıllarında Gedikpaşa'da maddi zorluklar içinde yaşayan Ata Efendi'nin ailesi ve geçmişi tanıtılır. Ata Efendi, akrabası Yaşar'ın üvey annesi ölünce yalnız kalan kızı Ayşen'in yanına gönderildiğini mektup aracılığıyla öğrenir. Küçük bir çocuğu bekleyen Ata Efendi, çok güzel bir genç kız ile karşılaşır. Şaşırır ve ondan etkilenir. Ata Efendi ailesi evde bir genç kız bulunmasına sıcak bakmazken Yaşar'ın gönderdiği para ve kızın getirdiği hediyeler yaşam şartlarını iyileştireceği için Ayşen'i el üstünde tutmaya başlar. Ayşen'den gelen paralar sayesinde Gedikpaşa'daki evde ve ailenin yaşantısında zenginleşme yönünde değişiklikler olur.

Artık daha lük yaşamaya başlarlar.

İkinci bölümde Ayşen'in güzelliği ve maddi imkânları sayesinde İstanbul sosyetesine karışmaya başladığı görülür. Ata Efendi, eşiyle birlikte koruyucusu oldukları Ayşen'in babasının tuttuğu apartmanda yaşamaya başlar. Kızı ve damadı da durumdan yararlanır, Yaşar'ın yardımıyla iş sahibi olur ve apartmana yerleşir. Ayşen, İstanbul'a geldiği ilk andan itibaren gösterişe, giyim kuşama, şatafat ve lükse olan merakı ile dikkati çeker. Sürekli süslenip güzel giyinen bu güzel kız İstanbul'un sosyetik mekânlarında ve eğlence yerlerinde görünür. Ata Efendi'nin patronunun oğlu Rüştü, Amerikan elçiliğinde memur olan Mister Tomas ve kendisinden yirmi yaş büyük ve elçilik görevi bekleyen Faruk Bey Ayşen'e aşiktir. Ata Efendi ile Ayşen arasında da duygusal yakınlaşmalar olur.

Romanın üçüncü bölümünde üç aşığını da oyalayan Ayşen, Mısırlı Reveyha Paşa ile tanışır. Rüştü'yle nişanlanma arifesindeyken bir yandan da Paşa ile görüşmesi ve yurtdışına kaçıp evlilik planları yapması Ata Efendi'yi çıldırtır.

Dördüncü bölümde Ayşen, artık Ata Efendi tarafından 'beklenen kadın'dır. Kısmetleri arasından en zenginiyle evlenen ve Mısır'a yerleşen Ayşen'e garda ilk gördüğü andan beri aşık olan Ata Efendi, onun yokluğunda acı çeker. Daha sonra Ayşen'in Rüştü'ye gönderdiği mektuplardan İstanbul'u çok özlediğini, ilk fırsatta geri döneceğini ve Gedikpaşa'daki eve yerleşip Rüştü'yle evleneceğini öğrenir.

Ayrıca Ayşen, morfin bağımlısıdır. Ata Efendi, Ayşen'in morfin nedeniyle geçmişe özlem duyup bu mektupları gönderdiğini öğrenince ve geri gelmeyeceğinde emin olunca yere yığılıp ölür.

5. Farklı Yetişme ve Yaşama Tarzlarının Boverizmde Buluşturduğu İki Kahraman: Selma ve Ayşen

Selma, medeniyetin merkezi olan İstanbul'dan Milli Mücadele'nin merkezi olan Ankara'ya gelir. Buradaki insanların yaşam tarzı, kıyafetleri ona yabancı gelir. Etrafını pis, çamurlu bir kasaba hatta köy olarak görür. Bu nedenle sürekli İstanbul'u arzulamakta ve oradaki yaşantısıyla ilgili unsurlar aramaktadır. Böylece bovarizm müptelası olan Selma, Murat Bey'lerde dinleme imkanı bulduğu gramofon ile avunmaya çalışmaktadır. İçinde bulunduğu çevreye uyum sağlayamayan Selma "*muhitinden kopmuş, kısmen romantik bir kızdır.*"²²

Ayşen ise, Düzce gibi küçük kasabadan İstanbul'a gelerek Selma'nınkinin tersi bir değişim yaşar. Buraya gelmeden önce Düzce'den daha gelişmiş olan Zonguldak'tadır. Orada, hanımlardan giyim kuşam, sofraya hazırlama, gezip tozma, oturup kalkmayı öğrenmiş ve burjuvazinin bir gereği olarak dans etmeyi ve yabancı dil öğrenmeye başlamıştır. Ayşen'in hakkında hayal kurup yaşamak istediği

2 Akı, a.g.e., s.171.

ve onu İstanbul'a getiren yaşam, Selma'nın İstanbul'da bırakmak zorunda kaldığı yaşama benzemektedir. Ayşen, ilk olarak Ata Efendi'nin Gedikpaşa gibi pek gelişmemiş bir kenar mahallesinde yaşamaya başlar.

Selma ise İstanbul'daki günlerinde çok şatafatlı yaşamasa da Ankara'da yapacak hiçbir şey olmayışından şikâyetçidir. Yakup Kadri, Ankara'daki hayatın onu ne kadar çok sık sık dile getirir:

“Bu, insana, her dakika, fukaralığı, sefaleti, aczi söyleyen; kah bir uyuz deve sırtı insanın üstüne yürür gibi olan; kah, taş kesilmiş bir kabus gibi kafaya, en ağır, en feci, en sıkıntılı rüyaları yığan çamurdan perde... Selma Hanım, onu bir tekmede tuz buz edecek kuvvetli bir mahluk olmadığına kızıyordu ve bu hırsını teskin etmek için kendisini o minderden bu mindere atıyordu.”³

Selma'nın bulunduğu yeri beğenmeyişi ve sık sık dile getirilir. Ancak Ayşen'in böyle bir sıkıntısının olup olmadığı hakkında bilgi edinilemez çünkü Refik Halit romanında odak olarak Ata Efendi'yi seçmiştir. Ancak Ayşen'in sürekli yüksek sosyetenin gittiği yerlerde görünmek istemesi, kısa zamanda babasına bir kaloriferli, banyolu apartman dairesi kiralayıp şehrin merkezine taşınması, Park Otel gibi zamanın meşhur eğlence merkezlerine gitmesi onun Gedikpaşa'daki eve sığmadığını, sığamayacağını göstermektedir.

Ayşen'in İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşadıkları, Selma Hanım'ın Milli Mücadele sonrası Hakkı Bey'le birlikteyken yaşadığı dönemle aynıdır. Ankara'nın yükselen mekanı Yenişehir'dir ve Ayşen'in Park Oteli'nin Ankara'daki karşılığı Ankara Palas'tır. Selma, harp sonrası zengin olan kocasıyla sınıf atlamıştır ve artık sosyetenin içinde iyi giyinen, balolara, çay partilerine giden bir kadındır. Yükselen burjuva sınıfının içinde yer alan ve kolaylıkla bu hayata uyum sağlayan Selma aslında çok da mutlu değildir. Ayşen, içinde yaşadığı masalımsı dünyada çok mutludur. O da harp sonrası zengin olan Yaşar'ın kızıdır. Giyinmek, süslenmek, gezmek, herkesin ona bakması, kendisiyle tanışmak için can atması ve etrafında zengin erkeklerin bulunması bütün dünyasını oluşturur.

Ayşen'in devrin olaylarıyla, halkın durumuyla ya da yaşanan savaşla hiçbir ilgisi yoktur. Selma ise özellikle Neşet Sabit sayesinde realiteye kavuşur. Bir baloda camdan içeriye izlerken görmesi bu bakımdan ilgi çekicidir:

“... sokaktaki o insan kümesi, bana, kendimden daha reel bir varlığın ifadesi gibi göründü. Onlara dönmek isteşimin sebebi işte bundan hasıl olmuştu. Realite ile kaybettiğim teması bulmak ihtiyacı...”⁴

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki kadın kahramanların büyük kısmı bovarizmden izler taşır. Selma, bir bakıma Kiralık Konak'taki Seniha,

3 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.32.

4 a.g.e., s.113.

Nur Baba'daki Nigar tiplerinin devamı niteliğindedir. Yakup Kadri, “*Gustave Flaubert’in Madame Bovary romanındaki Emma tipinin, değişik yansımaları olan bu kadın kahramanlarında, ne aradığını bilmeden sürekli değişkenlik gösteren, zamanın ve gönlünün getirdikleri arasında bocalayan kadın tipini işlemektedir. Bovarizme yakalananlar hiçbir zaman mutlu olmazlar. Yaşadıkları hayattan, çevreden, insanlardan sürekli kaçmak isterler.*”⁵

“*Yakup Kadri'nin tipleri de bovarizme müpteladır. Bunların çoğu, her şeyden evvel, ihtiyarlamış, yorgun bir medeniyete mensup olduklarından bunun dışında kendileri için daha genç bir yaşayış ve bir düşünüş âlemi peşindedirler. Bu arayış onların şahsiyetlerinden ziyade cemiyete ait kolektif bir ruh durumunun neticesidir. Ancak kuruluş devrine ait eserlerinde yeni dâvalar, yeni hareketler sayesinde bakışlar dışarıdan içeriye çevrilir ve topluluk o manevi kaçışın kısmen kurtulur. Bu kurtuluşu aynı şahısta bile görmek mümkündür. İstanbullu genç bir hanım ruhiyle Ankara'da geçirdiği ilk günlerde canı sıkılan bovarizme müptela Selma Hanım, Büyük Davaya gönül verince, yurdun kırı, pası, hastası, hülâsâ en üzücü tarafları bile onun için bir can sıkıntısı olmaktan çıkar; artık o bunları giderme çarelerini arayarak teşebbüsler peşinde mesuttur. Selma kurtulmuş insanlardandır. Halbuki Seniha, muhayyilesi, okuduğu romanlarla ve Madam Kronski'nin anlattıklarıyla çalışan, muhitinden kopmuş, kısmen romantik bir kızdır. Hayallerini ancak para gerçekleştirebilir. Tasavvur ettiği hayat Avrupa'dadır.*”⁶

Refik Halit, Bugünün Saraylısı'nda, Ata Efendi'nin şahsında Meşrutiyet öncesi hayat ile Meşrutiyet sonrası hayat arasında kalan insanın, daha doğrusu iki nesil arasında kalan üçüncü bir neslin dramını dikkatlere sunar. Bovarizmin en önemli özelliği tatmin olmama hep daha fazlasını arzulamadır. Bu durum, özellikle Aysen'de kendisine aşık olan erkekler söz konusu olduğunda açığa çıkmaktadır. Ata Efendi de dahil olmak üzere herkesin gönlünden geçen Aysen'in evlenmek için onu seçmesidir. Fakat Aysen'in kararsızlığı ve tereddütü romanın konusunu yönlendirir. Talipleri arasından kendisine daha iyi bir hayat sunacaksa onu seçmeye çalışan Aysen, onları sürekli etrafında tutar ve oyalar ama sonuçta hiçbirisiyle evlenmez. Bu kismetlerinden çok daha zengin olan Mısırlı Reveyha Paşa ile tanışır ve onunla evlenerek Mısır'a yerleşir. Bu evlilikle tam bir saraylı olarak sultan gibi yaşama şansını elde etmiş olur. Bu kararını duygularıyla vermediği aşikardır: “... daha ilk günlerinde planını gizlememişti, zaten: karşısına çıkan koca namzetlerinin en zenginini, yani kendisine en lüks hayat temin edecek olanını seçeceğini söylemişti. Bazı bazı aşk tameyülleri de duyuyor, birini sev-

5 Yakup Çelik, 1920 – 1960 Türk Romanı, Türk Edebiyatı Tarihi, 4. cilt, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006, s.239.

6 Aki, a.g.e., s.190.

mek, sevdiğinin olmak istiyordu ama öteki his bunu bastırıyordu.”⁷

Kadınların erkeklerin ilgisini çekmede masum oldukları da söylenemez. Ayşen, erkeklerin ilgisini çekmek için her türlü numarayı yapar. Selma ise birlikte olduğu üç erkekle de evlenmiştir ve gönlüne, ideallerine göre evlilik yapma gibi düşüncelerle hareket etmemiştir. İlk iki evliliğinde de kocalarından memnun olmamış, onları yetersiz bulmuştur. Nazif’le birlikteyken hissettikleri ve ondan ayrılışı Emma’nın Charles hakkındaki düşünceleriyle örtüşmektedir. Selma, özellikle Hakkı Bey’i tanıdıktan sonra Nazif’i pasif ve mıymıntı bulmaya başlamıştır. (Geniş bilgi için bakınız: Coşkun 2003)⁸. Nazif, uysallığına karşın Binbaşı Hakkı Bey ise çevresindekilere hâkimdir. Bir kahramana gibidir. Nazif’in milli ideale karşı tepkisiz oluşu Selma’yı hakkında hayaller kurduğu Hakkı’ya yakınlaştırır.⁹ Son eşi Neşet Sabit kendisinden on yaş küçüktür. Neşet Sabit idealleri bakımından Selma ile uyumludur. Severek evlenen Selma, sürekli değişme arzusu, etkiler ve yönlendirmelerle hayatını kurmaktadır. Bu da Emma tipi ile gelen özelliklerdendir.

Sonuç

Birbirinden farklı şartlarda yetişmiş iki kahraman duygusal hayatın düzenlenmesinde benzer özellikler göstermektedir. Hayatın getirdikleri karşısında karsızlık, sürekli değişme arzusu ve sürekli mutsuzluk iki roman kahramanının birleştikleri temel noktalardır. Ancak hem yetişme tarzlarının farklılığı, hem de yaşamak durumunda oldukları hayatın farklılığı Selma ile Ayşen arasında farklılıklar da oluşturmaktadır. Selma ve Ayşen karakterlerini bovarizm açısından incelediğimizde her iki karakterin de tam olarak Emma ile örtüşmedikleri ve farklı yönlerden Boverizm özellikleri gösterdikleri görülmektedir.

7 Şerif Aktaş, *Refik Halit Karay*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s.170.

8 Zeki Coşkun, “Ankara: Hesaplaşma ve Ütopya”, *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, haz.Mürşit Balabanlılar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

9 Şerif Aktaş, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s.84.

Kaynakça

Akı, Niyazi, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan- Eser- Fikir- Üslûp*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Aktaş, Şerif, *Refik Halit Karay*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

Aktaş, Şerif, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

Arman, Angelika, “İmge Kavramının Sorunsalı Üzerine Flaubert ve Kafka- ‘Bovarizm’ ve ‘Kafkaesklik’”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi* 42 1–2, 2002, s.197–209.

Coşkun, Zeki, “Ankara: Hesaplaşma ve Ütopya”, *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, haz.Mürşit Balabanlılar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

Çelik, Yakup, *1920 – 1960 Türk Romanı, Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. cilt, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.

Karay, Refik Halit, *Bugünün Saraylısı*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2000.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ankara*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.